

**ДО НАУЧНОТО ЖУРИ,
назначено със Заповед № Р 33/25.09.2020
на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“**

РЕЦЕНЗИЯ

**от професор Иван РУСЧЕВ, д. н. Катедра Гражданскоправни науки,
Юридически факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“**

По конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност Гражданско и семейно право, обявен в ДВ бр. 57/26.06.2020 г., за нуждите на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по конкурса, определено със Заповед № Р 33 - 4705/25.09.2020 на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“.

ИНФОРМАЦИЯ ЗА КОНКУРСА

В ДВ, бр. 57/26.06.2020 г., е обявен конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“, в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност Гражданско и семейно право, за нуждите на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Единствен заявил участие в него (молба, рег. индекс R2 – 37/18.09.2020), е г-н АНГЕЛ ЙОРДАНОВ ШОПОВ, гл. ас. д-р по право в ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски“. След проверка на подадените документи, Комисията по допустимостта е приела, че молбата е подадена в срок, респ. тя и приложените към нея документи са редовни и отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ, респ. – на вътрешните актове на Пловдивския Университет.

ИНФОРМАЦИЯ ЗА КАНДИДАТА В КОНКУРСА

Г-н Ангел Йорданов Шопов е роден на 19.05.1976 г. Придобива магистърска степен по специалността „право“ в ЮФ на ПУ „П. Хилендарски“. Притежава значителен преподавателски опит. От 2001г. досега е преминал през всички нива на академичното преподаване във факултета, като последователно е заемал длъжностите: асистент, старши асистент и главен асистент, водейки в специалността право дисциплините Гражданско право – обща част и Облигационно право, Юридически лица с нестопанска цел (от 2012); Международно частно право (2002 - 2004), а на студенти - неюристи: право на Европейския съюз (2004/2005); Защита на интелектуалната собственост (от 2014).

От 2002 до 2005г. е бил преподавател в Правната клиника за защита на потребителите към Фондация „Център за правна помощ“. През 2013 юни е преминал обучение в Юридическия факултет на Университета във Фрибург, Швейцария по индивидуален научен проект „Задължението за прилагане на най-благоприятния закон за потребителя“. През м. март 2013 г. придобива образователната и научна степен „доктор по право“ в Института за правни науки при БАН, с дисертационен труд на тема „Грешката като основание за унищожаемост на договорите“.

През 2005г. преминава обучение в Хага, Холандия - специализация в областта на гражданското право - с научен проект на тема „За съдържанието на невярната представа като елемент от фактическия състав на измамата като основание за унищожаемост“ (на английски). През м. ноември - декември 2002г. е стипендиант на италианското Министерство на външните работи в Университета за чужденци (Università per stranieri) в гр. Перуджа, Италия. От 2019 г. е арбитър в Арбитражен съд към Асоциацията за развитие на правото.

Учебна дейност: Гл. ас. д-р А.Шопов изпълнява норматива за учебна заетост, приет от Академичния съвет на ПУ; разработва нови семинарни занятия, учебници и учебно-помощна литература, Едновременно с учебната и научна дейност, взема активно участие в **международни и национални проекти с научно-фундаментален и научно-приложен характер** (напр. „Проект за подобряване на ефективността на висшето образование“). Участник и координатор в три колективни научни проекта на ЮФ на ПУ, финансирани от ФНИ: „Свободният обмен на блага – правни и икономически аспекти“ (2013-14); „Soft Law и значението му за българското право“ (2015/16); „Динамика на българското право в контекста на европейските правни системи“ (2017/18). Г-н Шопов е участник в Групата за неморалните договори на многогодишния международен проект „Общата сърцевина на Европейското частно право“ от 2014 г. (съдокладчик по тази тема за България). Ежегодно участва в журито на национални студентски конкурси за научни съчинения по частно право и граждански процес (2013-2020), организатор в Сдружението за решаване на казуси по гражданско и търговско право, участник в подготовката на Националното студентско състезание за решаване на казуси по ГП и ТП на СУ и оценител на тестовете (2013-2015); лектор на обучителни семинари за магистрати, организирани от Висшия съдебен съвет по облигационно право (2015).

Научна дейност: множество публикации в чужди и български списания и сборници. Участва в международни, национални, регионални, ведомствени, университетски и други конгреси, конференции, симпозиуми и семинари – посочени изчерпателно в приложенията към молбата за участие в конкурса, документи.

Административни и други дейности: участие в работни комисии на ниво катедра, ЮФ, ПУ и др.; участие в организирането и провеждането на научни и други престижни за Университета форуми, с изяви на регионално, национално или международно ниво. В ЮФ на ПУ гл. ас. д-р А. Шопов е изпълнявал и административните длъжности на факултетен „Еразъм+“ координатор и на академичен наставник в проекта „Студентски практики“.

ОБЩА ОЦЕНКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ НА КАЧЕСТВАТА НА КАНДИДАТА С МИНИМАЛНИТЕ НАЦИОНАЛНИ И ДРУГИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНАТА ДЛЪЖНОСТ „ДОЦЕНТ” по чл. 24 във връзка с чл. 26 ЗРАСРБ и чл. 1а, 2, 53 ППЗРАСРБ:

В настоящия конкурс кандидатът участва с излязлата от печат **монография** „Унищожаемост на договорите поради измама», С. Сиби. 2019, 224 с. ISBN: 978-619-226-138-2, която не повтаря в никоя своя част защитения за придобиване на образователната и научна степен "доктор" през 2013 г. дисертационен труд на тема „Грешката като основание за унищожаемост на договорите”. Представя за рецензиране и **8 статии, публикувани в наши и чуждестранни издания** (специализирана правна периодика и сборници) след датата на публичната защита на дисертационния му труд и които не са по темата на последния.

Кандидатът е участвал в множество национални и международни научни конференции с доклади, които са публикувани и се сочат като част от научната продукция - предмет на обсъждане в този конкурс.

Видно от приложената справка, представените от кандидата научни трудове и **33** цитирания в научни публикации съответстват на **465** наукометрични точки, формирани както следва: **50** точки в показател А; **100** точки в показател В; **165** точки в показател Г; **65** точки в показател Д и **75** - в показател Е. Същите изцяло сериозно надхвърлят в отделни свои компоненти минималните национални изисквания за заемане на длъжността „доцент”, предвидени в чл. 2б, ал. 2 и 3 ЗРАСРБ и чл. 1а ППЗРАСРБ, а именно: 50 точки в показател А; 100 точки в показател В, 100 точки в показател Г, 50 точки в показател Д.

Няма данни за плагиатство в неговите научни трудове.

С оглед на горното намирам за безспорно, че кандидатът **гл. ас. д-р Ангел Шопов** надхвърля минималните национални и други нормативни изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент” по чл. 24 във връзка с чл. 26 ЗРАСРБ и чл. 1а, 2, 53 ППЗРАСРБ, и отговаря на условията по Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ПУ.

ХАБИЛИТАЦИОНЕН ТРУД: ОЦЕНКА НА ПОСТИГНАТИТЕ НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ПРИНОСИ И ПРЕПОРЪКИ

Оценката на приносите, които отчитам в труда, респ. – малкото критични бележки към него, не правя на отделно място, а систематически са включени в само разглеждане на труда, респ. – следвайки неговата структура.

Представеният от кандидата за участие в настоящия конкурс **хабилитационен труд** на тема „Унищожаемост на договорите поради измама», С.: Сиби. 2019, 224 с. ISBN: 978-619-226-138-2 е първото в нашата доктрина **цялостно и систематично монографично изследване върху мястото на измамата сред пороците на волята.**

Удачно избраната от автора структура на труда, построена в увод, три глави и заключение, допринася за успешното постигане на целите на изследването, насочени към задълбочено и цялостно теоретично осветляване на най-важните за доктрината и практиката въпроси на измамата като основание за унищожаване на договорите. Тази **класическа правна проблематика е с изключителна значимост и винаги актуална** не само поради

немалкия относителен дял на тази категория правни спорове в общия обем на гражданските дела у нас, но и поради собствената ѝ доктринална трудност. Независимо че през годините много автори, под една или друга форма са били изкушени от отделни аспекти на темата за унищожаемостта, **трудът на гл. ас. д-р Шопов е първото цялостно завършено изследване по въпросите за унищожаемостта поради измама у нас.**

Авторът задълбочено е изградил тезите си върху **двуликия характер на измамата като нейн най-съществен белег**, отличаващ я от останалите пороци на волята. Откроява се **близостта ѝ с другото основание за унищожаемост на договорите**, протекло също при неправилен познавателен процес у изявяващото волята лице - грешката. Като възприема **нов подход**, а именно, че морално укоримото поведение, външно за изявяващия волята, обосновава деликтния характер на измамата и порока, той стига до извода, че **отделните съставни части на измамата "прекръчват границата" между основни гражданскоправни институти - недействителността и отговорността**. Което следва да се окачестви като **принос в гражданскоправната теория**. Принципно нова е аргументацията на тезата, че независимо от сериозната близост с грешката, при измамата законодателят дава по-широка защита на лицето с опорочена воля.

Принос представлява и подробно разработения в глава първа **исторически преглед на правните възгледи за измамата**: от римското право, през Средновековието, през обособяването им в самостоятелно учение в резултат на усилията на френската правна мисъл отпреди ФГК, обогатяването с част от характерните му съвременни белези в пандектната школа, които ГГК възприема в значителна степен, за да се стигне до аналитичното разграничаване в уредбата на измамата в ЗЗД на чертите от ГГЗ, от тези във ФГК, респ. - в ИТГК.

Много добро впечатление прави **стройната логическа последователност**, в която авторът излага **елементите на ФС на измамата**, като същевременно детайлно разглежда техните специфики: 1. умишленото въвеждане в заблуждение (където се анализира съдържанието на умисъла, начинът за **въвеждане в заблуждение - чрез действие или чрез бездействие**). Тук приносен характер има аргументирането на измамата, извършена **чрез бездействие**. 2. Вторият елемент от ФС - невярната представа за действителността у измамения. 3. А по повод на третия елемент от ФС - под влияние на погрешната си представа измаменият да сключва конкретния договор, като въпрос, общ за пороците на волята, подробно се изследва решаващото въздействие на измамата.

Приносно е разработването и на проблема за **частичната унищожаемост поради измама**, като се сочи, че именно в тази хипотеза придобива практическо значение делението между „главна“ и „случайна“ измама (съответно *dolus causam dans* и *dolus incidens*).

В последната глава се разглеждат два особени случая - измамата от трети лица и сравнението между гражданската и наказателната измама. За измамата от трети лица авторът обосновава **разбирането**, че тя **не** трябва да се окачествява като **изключение от принципна за относителното действие на унищожаемостта** и коректно я определя като особено субектно усложнение на фактическия състав. **Подробното сравнение пък между гражданската и наказателната измама** е използвано не самоцелно, а за да подчертае многообразния характер на измамата в правото въобще. В тази му част рецензираният труд надхвърля границите на гражданското право, което придава на изследването **интердисциплинарен характер**. Кандидатът стига до основателния извод, че поради

различните ФС, приложни полета и законодателен подход към сравняваните институти, при тях не може да се очертае категорично взаимна зависимост, като е възможно двата вида измама да съществуват и заедно и поотделно, без взаимно да се изключват.

Ценна характеристика на труда, която повишава нивото на научното изследване, е обстоятелството, че разбиранията в българската правна наука и поддържаните изводи са проверени *веднъж* – с оглед възприетите в практиката положения и *втори път* – са „верифицирани“, съпоставени с основни положения от съвременна чуждестранна теория и практика по унищожаемостта поради измама. Отчетена е и уредбата на измамата в някои от по-значимите източници на т.нар. *soft law*.

Като **сериозни и удачни** следва да са оценят и повечето от направените **предложения *de lege ferenda***.

Дребните критични бележки към някои места на изложението не са в състояние да разколебят **категоричната ми висока оценка както на достигнатите изводи, така и на оригиналната им аргументация, които характеризират труда. Научната дързост на автора да разработва тази класическа по характера си проблематиката, аргументирането на свои оригинални изводи в силно „конкурентната среда“ на множество известни автори, допринасят за това ми мнение.**

ОСНОВНАТА МИ ПРЕПОРЪКА КЪМ КАНДИДАТА е да продължи с присъщата му задълбоченост и научна добросъвестност да изследва, след грешката (предмет на докторската му дисертация) и настоящия хабилитационен труд, посветен на измамата, и останалите основания за унищожаемост на договорите. Така че правната ни литература да види един цялостен, завършен цикъл на материята на тези основания. За това гл. ас. д-р Ангел Шопов е доказал, че е най-добрият изследовател в тази област.

ДРУГИ ПРЕДСТАВЕНИ ЗА РЕЦЕНЗИРАНЕ СТАТИИ И СТУДИИ:

Останалите 8 публикации са във връзка с темата на хабилитационния труд и представляват **детайлно разглеждане на отделни аспекти на трите ключови проблема, занимавали кандидата и в монографичния му труд – понятието за измама, нейния фактически състав като порок на волята и особените ѝ хипотези.**

1. „Унищожаемостта на договорите поради измама в по-новата съдебна и арбитражна практика“, Правна мисъл, 2004, № 2, с. 101-110. ISSN 1310-7348

В тази **относително ранна статия, която обаче маркира трайния интерес на кандидата към темата,** се изследва съдебната и арбитражна практика по приложението на чл. 29 ЗЗД. Подложена на детайлен анализ е съдебната практика от последните 13 години, предшестващи публикацията. **Обхванати са всички характерни правораздавателни актове. Статията е сред първите успешни опити на автора да свърже практическия подход с теоретичните достижения по проблема.** Посредством аргументи от гражданскоправната теория авторът заявява научната си позиция, като приема или критикува изводите, до които достига правораздавателната практика в редица съдебни и арбитражни решения.

2. „Бележки по два гранични въпроса за гражданската измама и наказателната измама, засегнати от по-новата съдебна практика“ – В: Бургаски свободен университет. Международна конференция „Предизвикателства пред образованието и науката в контекста

на глобализацията”. 11-13 юни 2004 г. Сборник доклади. Том III. Бургас. 2004, с. 112 – 116. ISBN 954-9370-14-3

Статията изследва аспекти от приложните полета на измамата при договаряне и на наказателната измама. Макар различни правни явления, авторът набелязва общото между гражданската и наказателната измама, като се спира на две от съвпадащите им точки в светлината на съдебната практика. Статията е интересна и от друга гледна точка – тя дава възможност да се проследи **еволюцията, обогатяването на възгледите на автора, намерили по-завършен израз в рецензирания хабилитационен труд**, излязъл от печат 15 год. по-късно.

3. В статията **„Dolus и измама при сключване на договорите“**. – В: 100 години от рождението на проф. Михаил Андреев. Сборник статии. С. 2011, с. 542 – 550. ISBN 978-954-073-275, авторът съпоставя схващанията за *dolus* в римското право, от една страна, с модерните идеи за измамата като основание за унищожаемост на договорите, от друга. На базата на направения исторически анализ, той търси генезиса на идеята за измамата като порок на волята. Проследявайки развитието на института, д-р Шопов достига до **извода**, че такъв ясно оформен порок, не може да се открие в правото на Древен Рим. Той обосновава обаче идеята, че и там измамливите действия са били третираны като противни на добросъвестността и са били атакуеми чрез различни правни средства. Т.е. стига до **извода с приносен характер**, че тъкмо морално укоримото поведение е било „на прицел” както днес, така и в Древността. Като развитието на правната уредба обаче въвежда нови и различни ефекти на защитата спрямо такова поведение.

Римските юристи не са правили категорична разлика между измамата при сключване на договора и умисъла като предпоставка на гражданската отговорност, като ги обозначават еднакво с термина *dolus*. Това донякъде е белег за неразвитата им правна система, но и тогава, както и днес, се признава двуликият характер на измамата.

4. Студията **„Наказателна и гражданска измама“** – В: Развитие на правото в глобализацията се свят. Юбилеен сборник по случай по случай 100 – годишнината от рождението на акад. Любен Василев и проф. д-р Живко Сталев и 90 – годишнината от рождението на проф. д-р Витали Таджер (съставители Е. Матеева и Н. Колев). С. Феня, 2013, с. 360-396. ISBN 978-619-163-017-2 съпоставя тези две правни явления, като обосновава извод за техните различни фактически състави. Кое то обяснява защо няма пречка гражданската и наказателната измама да съществуват паралелно в правната действителност, без да се изключват взаимно.

Като анализира подробно практиката на наказателните и на гражданските съдилища, студията очертава подробно разликите и допирните точки в приложните полета на двата типа измама, в което **виждам научния принос. Трудът доразвива първоначалните идеи на автора в първата му статия от 2004 г. и съставлява значим преход към окончателните му тези, отразени в рецензирания по-горе хабилитационен труд.**

5. В статията **„Фактически състав на измамата при договаряне“** – Студия юрис, 2015, № 1, с. 1-10, <http://web.uni-plovdiv.bg/paunov/Stidia%20Iuris/broi%201%20-%202015/Angel%20Shopov.pdf>, ISSN 2367-5314, се анализират различните подходи при уредбата на измамата

при договаряне в основните правни системи - континенталната и англосаксонската. За център на изследването се приема фактическият състав на измамата в българското право съгласно чл. 29 ЗЗД, а прегледът обхваща основните модели на континенталното право (френският, германският и италианският). Тези правни разрешения се сравняват с подхода на българското, като се търсят приликите и разликите. В резултат на **задълбочения анализ**, авторът обосновава **две съществени характеристики**: че елементите на фактическия състав на измамата като порок на волята, в страните с континентални правни системи, са еднакви и че този порок на волята, съчетаващ в себе си юридически факти (психологически и материален), отразяващи противоположни гледни точки и интереси, трябва да са налице и при двете страни по договора – измаменият и извършващият измамата.

Подходът на континенталноправните системи се сравнява с разрешенията на по-важните източници на т.нар. *Soft Law* и на англосаксонската правна система. Авторът констатира, че уредбата на източниците на „гъвкавото право“ е доста по-подробна, в сравнение с разпоредбата на чл. 29 ЗЗД. Доста по-различен, според него, пък е подходът на *Common law*, където към подобните на измамата случаи се прилага фигурата на *fraudulent misrepresentation*, развита в рамките на института на *misrepresentation*. Последният обаче се характеризира с по-широко приложно поле.

6. „Договаряне чрез измама от трети лица“ - В: Право и права. Сборник в памет на проф. Р. Ташев. С., 2016, УИ, с. 462-477. ISBN 978-954-07-4173-4

Основен извод, до който достига авторът в статията, е променящата се отправна точка спрямо релевантността на измамата от трети лица. В него **виждам и приносен момент**. Класическото виждане окачествява измамата от трети лица като едно голямо изключение от принципа за относителност, регулиращ унищожаемостта поради измама. Разгледани са множеството хипотези, когато неин автор *de facto* не е контрагентът на измамения. Дори и правни системи, които на пръв поглед приемат като непоклатимо класическо начало на относителността при измамата, допускат доста изключения от него. Те са обект на изследване от автора, което обосновава **полезността на изследването**.

7. „Dolus bonus в римското и съвременното право“, *Ius romanum*, 2016, № 1, с. 285-295, достъпно от <http://iusromanum.eu/documents/> или <http://iusromanum.eu/i/2016-commercium>; ISSN 2367-7007

Изследването се спира на съдържанието на *dolus bonus* в Древен Рим и днес. Разглежда се съотношението му с *dolus malus* и мястото му в конструкцията за *dolus*. Съвременното право най-често обсъжда проблема при измамата като основание за унищожаемост на договорите. Очертават се отликите между благородната лъжа (*dolus bonus*) и умисъла (елемент от измамата). Анализирани са множество уредби, които играят ролята на външен ограничител на *dolus bonus*. Изводът показва, че според тях, явлението не трябва да създава дори вероятност от заблуждение или увреждане на интересите на адресатите. Изследването, с подчертан исторически-правен и сравнително-правен характер, помага за разграничението между хипотезите на измамата в съвременното частно право. В което виждам **и безспорния му приносен характер**.

8. „Договаряне чрез измамливо бездействие“ - В: *Soft law* и съвременното право, С. Сиби, 2017, с. 84-117. ISBN 978-619-226-005-7

Буквалният прочит на чл. 29 ЗЗД, изискващ въвеждане в заблуждение като елемент от фактическия състав на измамата като основание за унищожаване на договорите, води до извода, че за да е налице тя, се изискват само активни действия от страна на извършващия измамата. В литературата обаче не се спори, че умишленото премълчаване също може да провокира измамливо сключване на договор. Тезата се развива **обосновано** от автора, което също представлява **принос в родната доктрина**.

Анализът се спира на предпоставките за окачествяване на едно бездействие като измамливо, поставени от местното или от избраното чуждестранно законодателство, според доктрината и практиката. Авторът е взел предвид и разрешенията на източниците на *soft law* с основно значение за частното право – Принципите на UNIDROIT, Принципите на европейското договорно право (PECL) и Проектът за обща референтна рамка (Common Frame). Богатата база на източници на т.нар. „гъвкаво право“ прави **изследването полезно и единствено по рода си в материята** на измамата като основание за унищожаемост.

ОЦЕНКА НА ПРИНОСИТЕ НА ОСТАНАЛИТЕ ПУБЛИКАЦИИ, предоставени от кандидата гл. ас. д-р Ангел Шопов за рецензиране. Представените 8 студии и статии показват високата способност за самостоятелно научно изследване на кандидата в конкурса гл. ас. д-р Ангел Шопов. Те потвърждават положителната оценка, обоснована по-горе при рецензирането на хабилитационния му труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на изложените по-горе съображения **намирам категорично**, че участието на гл. ас. д-р Ангел Йорданов Шопов в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по публикувания шифър, **съответства на всички необходими материалноправни изисквания** по чл. 24 във връзка с чл. 2б ЗРАСРБ и чл. 1а, чл.2 и чл.53 ППЗРАСРБ, както и на условията от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Пловдивския университет по обявения конкурс. От формално-правна гледна точка предпоставките за валидно провеждане на конкурса също са налице.

С оглед на изложеното, **предлагам убедено на почитаемото научно жури да гласува положително и да предложи на Факултетния съвет на ЮФ на ПУ „П. Хилендарски“ гл. ас. д-р Ангел Йорданов Шопов да бъде избран на академичната длъжност „доцент“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност „Гражданско и семейно право“, което аз ще сторя с най-висока степен на убеденост в качествата на кандидата.**

20.11.2020 г.

(Проф. Иван Русчев, д.н.)

